

Лекција 16. и 17: Иво Андрић *На Дрини ћуприја*, (одломак *Данак у крви*)

1. Пажљиво прочитај текст **ИВО АНДРИЋ – ЈЕДИНИ СРПСКИ НОБЕЛОВАЦ**

Биографија

Иво Андрић је рођен 9. октобра 1892. године у Долцу поред Травника у тадашњој Аустро-Угарској. Детињство је провео у Вишеграду где је завршио основну школу. 1903. године уписује се у сарајевску Велику гимназију, а словенску књижевност и историју студира на филозофским факултетима у Загребу, Бечу, Кракову и Грацу. 1924. године на универзитету у Грацу брани своју докторску дисертацију Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине. Као гимназијалац био је ватрени поборник југословенства, припадао је напредном покрету Млада Босна и био је активни борац за ослобођење јужнословенских народа од аустроугарске власти. Због револуционарних делатности био је хапшен и једно време проводи у шибенској и мариборској тамници. По изласку из затвора, аустроугарске власти му одређују кућни притвор у коме остаје све до лета 1917. године. Андрић је имао веома успешну дипломатску каријеру: 1920. године постављен је за чиновника у Ватикану, а затим је радио као дипломата у конзулатима у Букурешту, Трсту, Грацу, Марсеју, Паризу, Мадриду, а од 1930. до 1933. године био је секретар сталне делегације Краљевине Југославије при Друштву народа у Женеви. У периоду између Првог и Другог светског рата налази се на функцији опуномоћеног министра југословенске владе у Берлину. По избијању Другог светског рата, због неслагања са властима у Београду, подноси оставку и враћа се у Београд, где живи повучено, не дозвољавајући били какво штампање и објављивање својих дела. Први је потписао Новосадски договор о српскохрватском књижевном језику. Умро је 13. марта 1975. године у Београду.

Књижевни рад

Прва Андрићева песма у прози објављена је у Босанској вили, 1911. године. Пред Први светски рат, у јуну 1914. године, у зборнику Хрватска млада лирика, објављено је шест Андрићевих песама у прози. Прве књиге стихова у прози *Ex ponto* и *Немири*, Андрић објављује 1918. и 1920. године. До Другог светског рата углавном његово стваралаштво било је приповедачка проза; за време Другог светског рата настали су и његово најзначајнији романи, који су објављени 1945. године: *Травничка хроника*, *На Дрини ћуприја* и *Госпођица*. 1954. штампан је роман *Проклета авлија*. 1961. године добија Нобелову награду за књижевност. Користећи народна предања, легенде, али и историјску грађу, а пре свега богатство своје маште и осећања за свет, створио је величанствену уметничку грађу у књижевности 20. века. Спада у ред наших најчитанијих писаца, а превођен је готово на све светске језике.

Нобелова награда

Одлука о избору лауреата Нобелове награде из области књижевности, донета је 26. октобра 1961. године. У ужем избору су, поред Андрића, били енглески писци: Лоренс Дарел и Грем Грин, Американац Џон Стајнбек и Италијан Алберто Моравија. Сама награда састојала се из три дела: Нобелове медаље, дипломе и документа Скандинавске банке о новчаном износу.

2. Прочитај затим одломак *Данак у крви* из романа Иве Андрића *На Дрини ћуприја*

Већ је шеста година прошла од последњег купљенја овог данка у крви, зато је овог пута избор био лак и богат; без теškoћа је нађен потребан број здраве, бистре и наочите мушке деце између десете и петнаесте године, иако су многи родитељи сакривали децу у шуму, учили их да се претварају да су маломумни или да храмљу, одевају их у дронјке и пуштају у нечистоће, само да измакну агиним избору. Неки су и стварно сакатили рођену децу, секући им по један прст на рuci.

Изабрани деџаци отпремани су на малим босанским коњима, у дугој поворци даље. На коњу су била два плетена сепета, као за воће, са сваке стране по један, и у сваки сепет стављан је по један деџак и са њим мали завежљај и колут пите, последње што носи из оџинске куће. Из тих сепета, који су се једномерно клатили и шкрипали, вирила су свежа и преплашена лица уграбљених деџака. Неки су мирно гледали, преко коњских сапи, што је могуће даље у родни крај, неки су јели и плакали у исто време, а неки су спавали, са главом прислонјеном уз самар.

На извесном одстојанју од последњих коња у овом необиџном каравану, ишли су, растркани и задихани, многи родитељи или рођаци ове деце, која се одводе заувек да у туђем свету буду обрезаана, потурџена и да, заборавивши своју веру, свој крај и своје порекло, проведу живот у јанџиџарским одама или у некој другој, вишој служби Царства. То су биле веџином жење, понажвише мајке, бабе и сестре отетих деџака. Када би се сувише приближиле, агине сахарије би их rasterивали ударцима својих биџева, нагоњеџи на њих коње уз гласно алаканје. Оне би се тада разбежале и посакривале у шуму поред пута, али би се мало после опет сакупљале иза поворке и напрезале да сузним оџима још једном угледају изнад сепетке главу деџета које им одводе.

Нароџито су упорне и нездржљиве биле мајке. Оне су јуриле, gazeџи жустро и не гледајуџи где стају, раздријених груди, рашџупане, заборављајуџи све око себе, запевале су и нарицале као за покојником, друге су распамеџене јавкале, urlале као да им се у порођајним боловима цепа материка, обневиделе од плаџа налетале право на сухаријске биџеве и на сваки ударак биџа одговарале безумним питањем: »Куда га водите? Куда ми га водите?« Неке су покушавале да

разговетно дозову свoga деџака да му дају још нешто од себе колико може да стане у две реџи, неку последњу препоруку или опомену на пут.

— Rade, sine, nemoj мајке заборавит'...

— Ilija! Ilija! Ilija! — vikala je druga žena, tražeći očajno pogledom poznatu, dragu glavu, i ponavljala je to neprestano kao da bi htela da detetu useče u pamet to ime koje će mu već kroz koji dan zauvek biti oduzeto.

Ali put je dug, zemlja tvrda, telo slabo, a Osmanlije moćne i nemilosrdne. Malo-pomalo te žene su zaostajale i, zamorene pešačenjem, gonjene udarcima, jedna pre druga posle, napuštale

bezizgledan napor. Ovde, na višegradskoj skeli, morale su da zastanu i najupornije, jer ih na skelu nisu primali a preko vode se nije moglo. Tu su mogle mirno da sede na obali i plaču, jer ih niko više nije gonio. Tu su čekale kao okamenjene i neosetljive za glad, žeđ i studen, sve dok ne bi na drugoj obali reke još jednom ugledale otegnutu povorku konj i konjanika kako zamiče ka Dobrunu, i u njoj još jednom naslutile rođeno dete koje im gine iz očiju. Toga novembarskog dana, u jednom od onih mnogobrojnih sepeta ćutao je i suvih očiju gledao oko sebe jedan crnomanjast dečak od desetak godina, iz visokog sela Sokolovića. Ozeblom i pocrvenelom rukom on je držao malu krivu britvu i njome rasejano deljao pervaz svoga sepeta, ali je u isto vreme posmatrao sve oko sebe. Zapamtio je kamenitu obalu, obraslu retkim, golim i ubogo sivim rakitama, nakaznog skeledžiju i trošnu vodenicu, punu paučine i promaje, u kojoj su morali da prenoće pre nego što su uspeli da se svi prebace preko mutne Drine nad kojom su graktale vrane. Kao fizičku nelagodnost negde u sebi — crnu prugu koja s vremena na vreme, za sekundu-dve

preseče grudi nadvoje i zaboli silno — dečak je poneo sećanje na to mesto, gde se prelama drum, gde se beznade i čamotinja bede zgušnjavaju i talože na kamenitim obalama reke preko koje je prelaz težak, skup, i nesiguran. To je bilo ranjavo i bolno mesto te i inače brdovite i oskudne krajine, na kome nevolja postaje javna i očita, gde čovek biva zaustavljen od nadmoćne stihije i, postišen zbog svoje nemoći, mora da uvidi i jasnije sagleda i svoju i tuđu bedu i zaostalost. Sve je to leglo u onu fizičku nelagodnost koja je ostala u dečaku toga novembarskog dana i koja ga nikad docnije nije potpuno napustila, iako je on promenio život i veru, ime i zavičaj.

Šta je bilo dalje od toga dečaka u sepetu to kazuju sve istorije na svima jezicima, i to se bolje zna u širokom svetu nego ovde kod nas. S vremenom on je postao mlad i hrabar silahdar na sultanovom dvoru, pa kapudan-paša, pa carski zet, vojskovođa i državnik svetskoga glasa, Mehmedpaša Sokoli, koji je na tri kontinenta vodio većinom pobedonosne ratove, proširio granice Turske Carevine, osigurao je spolja, i dobrom upravom učvrstio iznutra. Za tih šezdeset i nekoliko godina služio je tri sultana, doživeo i u dobru i u zlu što samo retki i odabrani doživljuju, i uzdigao se na nama nepoznate visine moći i vlasti, gde samo malo njih dolazi i ostaje. Taj novi čovek, koji je nastao u tuđem svetu, gde ni mišlju ne možemo da ga pratimo, morao je da zaboravi sve što je ostavio u kraju iz kojeg su ga nekad odveli.

Zaboravio je nesumnjivo i prelaz na Drini kod Višegrada; pustu obalu na kojoj putnici dršću od studeni i neizvesnosti, sporu, crvotočnu skelu, čudovišnog skeledžiju i gladne vrane iznad mutne vode. Ali ono osećanje nelagodnosti koje je ostalo od svega toga zajedno nije nikad

potpuno nestalo. Naprotiv, sa godinama i sa starošću javljalo se sve češće: uvek ista crna pruga koja mine grudima i preseče ih naročitim, dobro poznatim bolom iz detinjstva, koji se jasno razlikuju od svih muka i bolova što ih je docnije život donosio. Sklopljenih očiju vezir bi

tada čekao da crno sečivo prođe i bol umine. U jednom od takvih trenutaka, on je došao na misao da bi se oslobodio te nelagodnosti kad bi zbrisao onu skelu na dalekoj Drini, kod koje se beda i

svaka nezgoda kupe i talože bez prestanka, time što bi premostio strme obale i zlu vodu među njima, sastavio dva kraja druma koji je tu prekinut, i tako zauvek i sigurno vezao Bosnu sa Istokom, mesto svoga porekla sa mestima svoga života. Tako je on bio prvi koji je u jednom trenutku, iza sklopljenih očnih kapaka ugledao čvrstu i vitku siluetu velikog kamenitog mosta koji treba na tom mestu da nastane.

Još iste godine otpočela je, po vezirovom naređenju i o njegovom trošku, gradnja velikog mosta na Drini. Ona je trajala pet godina. To je moralo biti izuzetno živo i važno doba za kasabu i ceo kraj, punopromena, sitnih i krupnih događaja. Ali, za čudo, u kasabi, koja je stolicima pamtila i prepričavala svakojake događaje, i takve koji su samo u posrednoj vezi sa mostom, nije sačuvano mnogo pojedinosti o izvođenju samih radova na mostu.

Narod pamti i prepričava ono što može da shvati i što uspe da pretvori u legendu. Sve ostalo prolazi mimo njega bez dubljeg traga, sa nemom ravnodušnošću bezimenih prirodnih pojava, ne dira njegovu maštu i ne ostaje u njegovom sećanju. Ovo mučno i dugo zidanje bilo je za njega tuđi rad o tuđem trošku. Tek kad je kao plod toga napora iskrasnio veliki most, ljudi su počeli da se sećaju pojedinosti i da postanak stvarnog, vešto zidanog i trajnog mosta kite maštarskim

pričama koje su opet oni umeli vešto da grade i dugo da pamte.

3. Забележи своје утиске о прочитаном одломку.